

licet vel debitor in personam creditoris, vel creditor in personam debitoris succedit, necesse est obligationem perimi.

DLIV. Est etiam vulgare adagium: *mors omnia solvit*; mortui enim nec obligationis, nec juris sunt capaces. Attamen non indistinctim creditores mortuo debitore jure suo cadunt; si enim jus est hujusmodi, quod in rebus a defuncto relictis æque potest exerceri, tunc obligatio ad earum possessores transmittitur; & ideo emtio venditio, locatio conductio, & quæ ejusdem generis sunt conventiones, etiam ad hos pertinent.

DLV. At si jus erat in sola persona radicatum, cujus nimirum specialis industria & conditio fuerat electa, eatenus verum est, morte paciscentis hujusmodi obligationes atque jura exspirare. Quam ob rem contractus *societatis* vel *mandati* mortuo alterutro contrahente plene finiuntur.

CAPUT XXII.

De Legum ac Pactorum interpretatione.

DLVI. Aliquid interpretari, est verum ejus scopum declarare. Scopus vel ad operationem quamdam pertinet, vel ad cogitationum signa. Itaque interpretatio vel *rerum* est, vel *verborum*.

DLVII. Equidem ars interpretandi in Logica & Critica propriam sedem habet: quum

vero magnus etiam ejus usus sit in jurisprudentia, hinc est, ut generales interpretationis regulæ in illis disciplinis traditæ, in hac nostra magis determinari, & variis speciebus adplicari soleant.

DLVIII. Neque enim audiendi sunt, qui in jure naturæ interpretationi locum esse negant, quod leges naturales sint evidentes, mentibus nostris insitæ, non voce, vel scriptura prolata. Proin veniant eæ a Legislatore sapientissimo, qui obscure locutus non sit, & ideo superflua illarum interpretatio esse videatur.

DLIX. Et si enim leges naturæ primariæ evidentes sunt, tamen multæ, quæ sunt remotiores, sine ratiocinio & interpretatione evolvi nequeunt. Verbis quidem illæ promulgatæ non sunt, ast inde non sequitur, ut inutilis sit interpretatio rerum, seu scopi essentialis, ad quem nos ducunt connati nobis stimuli. Porro pacta voce aliisve signis proferuntur, quorum vis etiam declaratione indiget. Denique obscuritas si non est ex parte Legislatoris, est tamen ex parte nostri intellectus, quæ dilucidanda.

DLX. Si verba fixam semper haberent potestatem, & loquentes nunquam non satis mentem suam exprimerent, opus haud foret verborum interpretatione, ast contrarium obtinet: & ideo interpretatio necessaria est.

DLXI. Qua in re prima illa tenenda est regula: interpretatio neque ex mente loquentis, neque ex mente audientis tantum fieri potest, ne quemcunque sensum sibi adfiniendo, vel promittens promissionem eludat, vel acceptans plus juris prætendat, quam alter transferre voluit. Sed quilibet eam tenetur admittere vocum significationem, quam recta interpretatio suggerit. *v. Cic Off. l. 13.*

DLXII. Quisque autem præsumitur verba in sensu famoso & populari accepisse, ad id enim obligatur; igitur in iis interpretandis non licet recedere a communi loquendi usu ejus temporis, quo adhibita sunt, nisi adsint rationes urgentes in contrarium, seu conjectura, quæ ducat alio. *v. L. 7. D. de sup. leg.*

DLXIII. Ex hisce patent hæ conclusiones: α) antiquis legibus & pactis non ea tribuenda significatio est, quam hodie verba habent, sed quam habebant olim, β) nec quæ recentius prolata sunt, ex primitiva significatione, seu Etymologia explicari queunt. Secus voces *tyrannus, fur, hostis, sophista, regem, servum, peregrinum, sapientem* hodie uti olim designarent, contra mentem loquentis & communem usum.

DLXIV. Eadem de causa termini artium technici accipi debent in significato apud artis peritos recepto, hic enim popularis est & famosus; si modo artis peritus sit, qui illis utitur, cujus rei exemplo voces *Exercitus,*

ius, *Majestas*, *Canadia* esse possunt. Semper vero erronea esset interpretatio; quæ cum restrictione mentali fieri vellet.

DLXV. Sæpe tamen multiplex est sensus famosus, sive unius vocabuli, v. g. *Gallus*, *Jus*, sive integræ constructionis, v. g. *Lego Cajo mille*, quum duo sint *Caji*, & mille vel aurei, vel floreni, vel libræ subaudiri possint. Tunc autem spectanda est conjectura personæ loquentis, loci, temporis, modi, causæ, & finis, juxta versiculum: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

DLXVI. Speciatim vero I. *Substrata materia*, II. *Effectus*, & III. *Conjuncta* considerari debent. Est vero substrata materia objectum, de quo sermo fit, ad illud igitur verba sunt attemperanda, quoniam præsumuntur objecto consentanea esse, quæcunque de illo dicuntur; nec de re cogitanti alia succurrisse videntur vocabula, quam quæ rei denotandæ destinata sunt, & quæ cum ea naturalem connexionem habent v. L. 90. de V. obl. L. 7. de R. J.

DLXVII. Porro verba accipienda, ut aliquem habeant effectum, & ne temerarium quid, aut absurdum, hoc est, physice vel moraliter impossibile sequatur; quia nemini in dubio tribuere licet, quod a ratione alienum est. v. L. 19. D. de L. L.

DLXVIII. Nec minus verborum potestatem declarant *conjuncta* vel *origine*, & *loca*, id est,

quæ sunt ab eodem auctore, & in eodem libro, vel *origine tantum*, sive *loca parallela*. Quum enim nemo censeatur sibi ipse repugnare, & tamdiu quisque idem velle præsumendus sit, quamdiu non constat voluntatem immutasse, sequitur, ut interpretatio ita semper fieri debeat, ut verba obscura per alia clara exponantur, & ut antecedentia & consequentia inter se cohæreant. *v. L. 24. D. de L. L.*

DLXIX. Ad conjuncta loci potissimum pertinet ratio & finis propositionis, sive lex ea sit, sive pactum. Est autem ratio *caussa*, *respectus*, ac *ymis*, qui ad propositionem illam proponendam auctorem movit. Ubi illa obtinet regula: *Eam sequi oportet interpretationem, quæ rationi non repugnat.*

DLXX. Posita enim ratione, & id ponitur, propter quod aliquid potius est, quam non est, sed per rationem voluntas determinatur, itaque cognita ratione etiam voluntas patescit, & contra cessante ratione unica & finali voluntatis, hanc quoque cessare necesse est.

DLXXI. Ceterum legis naturalis ratio ex hominis natura ac fine, ratio vero legis positivæ ex historiis potissimum discenda est. His luminibus igitur, qui carent, eos cæcos esse interpretes oportet.

DLXXII. Tenemus modo triplicem interpretationis speciem, vel enim loquimur, quæ
sen-

sentimus, & tunc verba per interpretationem *declarativam* in sensu vulgari accipi debent.

DLXXIII. Vel minus loquimur, quam sentimus, ut ratio latius pateat, quam verba, & tunc adhibetur interpretatio *extensiva*. Unde, qui ob inopiam vetat exportari frumentum, farinam, quoque subaudire intelligitur.

DLXXIV. Vel plus loquimur, quam sentimus, ut verba latius pateant, quam ratio, & eo casu fit interpretatio *restrictiva*. Hinc lex: Nemo in via sanguinem fundat sub pœna capitis, non comprehendit chyrrurgum, qui agrotantis venam fecat.

DLXXV. In fraudem legis vel pacti agere is dicitur, qui salvis verbis legis vel pacti sententiam circumvenit; igitur illam semper eligere debemus interpretationem vel *extensivam*, vel *restrictivam*, per quam nulla fiat legi fraus. *vid. L. 29. D. de L. L.*

DLXXVI. Solet & illa dari regula: *Odia esse restringenda, favores ampliandos*; sed quum odiosum & favorabile, quid sit; haud definiant, & idem odiosum & favorabile esse possit sub diverso respectu, ideo inutilis est hæc regula, præsertim quod sæpe pœnas extendere, præmia autem restringere oportet ex legis ratione, vel ceteris conjecturis. Itaque æquitas semper præ oculis habeatur, & id, quod diceret, qui est locutus, si præsens esset, vel cognita

ei fuissent, quæ nunc palam sunt, v. L. 10.
11. 24. D. de reb. dub. L. 17. D. de sup. Leg.

CAPUT XXIII.

*De remediis, quibus jus suum persequi
liceat in statu naturali.*

DLXXVII. Examinauimus hucusque regulas, quibus humanæ actiones attemperandæ sunt, & quarum custodia summam, quæ in hac vita haberi potest, mortalium felicitatem efficeret; docet tamen experientia non paucos vel ignorantia, vel etiam dolo ab iisdem deflectere, & cum obligationes erga Deum, & se ipsum, tum etiam aliorum jura violare: agendum est itaque de nouis mediis, quibus harum legum transgressores in officio contineantur.

DLXXVIII. Internus Dei cultus in animo & corde est; quum ergo homines corda scrutari nequeant, nec intellectus physicam coactionem patiat, in promptu est ad hunc cultum neminem externa violentia cogi posse, neque aliud dari medium, quam incios & errantes verbo ac doctrina erudire.

DLXXIX. Sed nec homini hominem sibi æqualem ad actiones externi cultus naturaliter compellere licebit. Ritus enim ac ceremoniæ, in statu naturæ & præscindendo a revelatione, signa sunt libere instituta, & quæ porro a cuiuslibet arbitrio pendent. Quid, quod